

ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД ЗДІЙСНЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ СІМЕЙ, ЯКІ ОПИНИЛИСЯ У СКЛАДНИХ ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЯХ

У статті аналізується сучасна практика соціального супроводу, розкриваються ряд принципів, методик та технологій (сімейна терапія, сімейна психопрофілактика, генограма, сімейне консультування). Охарактеризовується комплекс спеціалізованих послуг при здійсненні соціального супроводу сімей, які опинилися у складних життєвих ситуаціях – інформаційні, психологічні, соціально-психологічні, соціально-медичні, юридичні, соціально-медичні.

Ключові слова: *неблагополучні сім'ї; соціальний супровід; технології соціальної роботи; сім'я, що опинилася в складних життєвих обставинах; соціальний працівник; технології соціальної роботи.*

Постановка проблеми. У сучасному кризовому стані саме сім'я опинилася в найбільш несприятливих умовах: безробіття, підвищення цін, економічна нестабільність, що негативно вплинули в першу чергу на сімейні відносини. Сьогодні сім'я характеризується нестабільністю, конфліктністю, більшість таких сімей потребує соціального захисту і допомоги, які тією чи іншою мірою надаються державними та громадськими організаціями, соціальними працівниками та соціальними педагогами. Ця допомога ґрунтується на відповідній нормативно-правовій базі.

Тривожним сигналом для українського суспільства є те, що значна частина сімей потребує соціально-психологічної допомоги через проблеми, які виникають між членами сім'ї, так і між сім'єю та її зовнішнім оточенням. Зростання кількості сімей у складних життєвих обставинах обумовлено збільшенням числа малозабезпечених сімей, міграцією утому числі за межі держави, погіршення стану здоров'я населення, зміною традиційних ролей в сім'ї, особливо жінок, зростанням кількості розлучень, неповних сімей, насилля в сім'ї тощо. Оскільки сім'ю визнано у міжнародному співтоваристві найкращою умовою виживання, захисту і розвитку дітей, основним осередком суспільства, природним середовищем для людини, то саме від неї залежить, яким буде наше майбутнє.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Наразі цією проблемою займалися такі вітчизняні дослідники, як В. М. Буянов, І. М. Іванцова, І. М. Клемантович, А. О. Плоткін, М. М. Трубавіна, Т. С. Целуйко, а також закордонні дослідники Е. Ейдемільер, М. Пауль, В. Юстіцкіс та ін. Питання теорії та методики підготовки соціальних працівників з такими сім'ями знайшли своє місце у роботах М. Галагузової, О. Дубасен-

ко, І. Звереві, А. Козлова, С. Харченко та ін. Значна кількість досліджень присвячена підготовці фахівців соціально-педагогічної, соціально-психологічної роботи (С. Архіпова, Л. Гусякова, Б. Келасєва, І. Козубовська, Г. Лактіонова, Л. Міщук, В. Поліщук, В. Сластьоніні, С. Тетерський, В. Фонін, С. Чистякова).

Завдання статті полягає в аналізі практичного досвіду соціального супроводу сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під час здійснення соціально-педагогічної, психологічної роботи з сім'ями, які опинилися у складних життєвих обставинах, соціальний працівник надає цілий комплекс спеціалізованих послуг, до основних відносять-ся [1; 5]:

– інформаційні послуги: надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги), а саме: про види, соціальних виплат (якщо сім'я або особа має на них право відповідно до чинного законодавства); надання контактів служб або установ, куди необхідно звернутися по відповідну допомогу; про заклади, які можуть надати послуги, умови отримання соціальних послуг тощо;

– психологічні послуги: психологічна діагностика, спрямована на виявлення соціально-психологічних характеристик особистості; надання консультацій з питань психологічного здоров'я та поліпшення взаємин: навколишнім середовищем; обговорення проблем та надання порад; розв'язання соціальних та психологічних проблем;

– соціально-педагогічні послуги: планування спільно із сім'єю чи особою заходів та дій щодо усунення причин, які спричинили складні життєві обставини, моніторинг виконання запланованих дій; родини; просвітницька робота щодо всебічного і гармонійного

стосунків; навчання батьків ефективним методам виховання, мобілізації власних ресурсів сім'ї для вирішення проблем надалі; допомога батькам у розв'язанні конфліктних ситуацій сімейного виховання; педагогічне консультування з питань розв'язання педагогічних проблем сім'ї та її членів; влаштування дитини в клуб, секцію, гурток тощо;

– соціально-медичні послуги: посередництво в здійсненні профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів: консультації з питань збереження і зміцнення здоров'я; формування ідеології здорового способу життя й подолання шкідливих звичок; формування сексуальної культури і навичок захищених статевих відносин; профілактика туберкульозу, венеричних захворювань, ВІЛ/СНІДу; сприяння в підтримці та охороні здоров'я тощо;

– юридичні послуги: надання консультацій з питань чинного законодавства, гарантій та пільг; здійснення захисту прав та інтересів сім'ї чи особи; захист прав дитини;

– соціально-економічні послуги: допомога в залученні додаткових ресурсів для задоволення матеріальних інтересів і потреб сімей чи осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, що реалізуються у формі сприяння у паданні натуральної допомоги; допомога в оздоровленні сприяння в отриманні державних соціальних допомог, у наданні грошової допомоги, а також допомоги у вигляді грошових компенсацій інформування з питань працевлаштування та сприяння цьому, навчання: посередництво в наданні гуманітарної допомоги тощо.

Соціально-педагогічні послуги широко використовуються в практиці соціальної роботи з сім'ями з дітьми, що опинилися в складних життєвих обставинах. Вони можуть бути адресовані, насамперед, дітям із цих сімей. Надаючи соціально-педагогічні послуги сім'ї, можна домогтися таких прогнозованих результатів [3]:

– підвищення самооцінки дітей шляхом досягнення успіхів у різнобічних справах, що не пов'язані з сім'єю і навчанням – участь у спортивних змаганнях, художній самодіяльності, творчій діяльності та ін.;

– позбавлення дітей від постійного перебування в негативній обстановці в сім'ї шляхом організації активного дозвілля;

– прищеплення навичок організації позитивного дозвілля. Для того, щоб змінити стиль життя сім'ї та окремих її членів, необхідно, щоб вони уміли проводити вільний час, тому всі заходи щодо організації дозвілля мають бути корисними для всіх членів сім'ї. Одним із найбільш ефективних видів соціально-педагогічних послуг є створення групи взаємної підтримки (допомоги), які дозволяють клієнтам набути навички позитивного спілкування, пропонують шляхи вирішення власних проблем з урахуванням досвіду інших, створюють атмосферу взаємної підтримки, надають допомогу для самопомоги.

– допомога дітям у покращенні успішності в навчанні – цей аспект допомоги є дуже важливим тому, що шкільні проблеми в кризових сім'ях дуже часто стають причиною конфліктів між батьками й дітьми, а

інколи прояв психологічного і фізичного насильства над дітьми.

Підвищення успішності в навчанні може дати дітям із сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, можливість у майбутньому здобути престижну професію, стати конкурентоспроможною особистістю на ринку праці й мати пристойні доходи та комфортне життя.

Соціально-педагогічні послуги можуть бути надані не тільки суб'єктами соціальної роботи, а й закладами дозвілля, громадськими організаціями, зацікавленими особами [2].

Соціально-медичні послуги забезпечують консультації щодо запобігання появі та розвитку можливих органічних розладів в особі, збереження, підтримка й охорона її здоров'я, здійснення профілактичних, лікувально-оздоровчих заходів [4].

Змістом соціально-медичних послуг є, в першу чергу, надання медичних консультацій з питань збереження і зміцнення здоров'я, формування ідеології здорового способу життя й подолання шкідливих звичок, формування сексуальної культури і навичок захищених статевих відносин, профілактика ВІЛ/СНІДу та інших інфекційних захворювань.

Результатом соціально-медичних послуг є набуття клієнтами – всіма членами сім'ї, й особливо дітьми, – знань, умінь і навичок стосовно підтримки, збереження та зміцнення здоров'я, подолання шкідливих звичок [4].

Юридичні послуги передбачають надання консультацій з питань чинного законодавства, здійснення захисту прав та інтересів осіб, які перебувають у складних життєвих обставинах, сприяння, при необхідності, застосуванню державного примусу і реалізації юридичної відповідальності осіб, що вдаються до протиправних дій стосовно певної особи (оформлення правових документів, адвокатська допомога, захист прав та інтересів особи тощо).

Надавати юридичні послуги можуть професійні юристи, державні службовці різних установ, що мають достатню компетенцію щодо вирішення проблем сім'ї, працівники соціальної сфери, що мають підготовку з питань юриспруденції [6].

Послуги з працевлаштування це допомога у наданні інформації у пошуках роботи, сприяння у працевлаштуванні та здійснення соціального супроводу працевлаштованої особи. Послуги з працевлаштування надає соціальна служба разом із центрами зайнятості, молодіжними біржами праці, іншими установами, що здійснюють допомогу в працевлаштуванні, безпосередньо роботодавцями [1].

Ця послуга по відношенню до дорослих членів сім'ї носить традиційний характер. Специфічною вона стає при працевлаштування неповнолітніх дітей та молоді із сімей, що потрапили в складні життєві обставини. У таких випадках проблема не лише у процесі працевлаштування, а й при допомозі клієнту здобути навички працівника: навчитися виконувати режим трудового дня, адекватно реагувати на зауваження роботодавця чи керівника, відповідально ставитися до доручень тощо.

Результатом надання послуг із працевлаштування є отримання клієнтами роботи, яка допоможе вирішити економічні проблеми сім'ї, конкретному клієнту – отримати певний соціальний статус, стати повноправним членом суспільства, підвищити особистісну самооцінку.

Інформаційні послуги передбачають надання інформації, необхідної для вирішення складної життєвої ситуації (довідкові послуги); впровадження нових тенденцій розповсюдження просвітницьких та культурно-освітніх знань (просвітницькі послуги); поширення об'єктивної інформації про споживчі властивості та види соціальних послуг, формування певних уявлень і ставлення суспільства до соціальних проблем (рекламно-пропагандистські послуги).

Інформаційні послуги є помірною складовою у наданні соціальної допомоги сім'ям з дітьми, що потрапили в складні життєві обставини. Інформаційні послуги здійснюються за кількома напрямками [1]:

1. Інформація про існування та координати тих закладів, які можуть надати послуги сім'ям з дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах і не в змозі їх подолати самостійно. Ця інформація адресована безпосередньо отримувачам послуг і розміщується в доступних місцях: у медичних, освітніх закладах, організаціях соціального захисту, засобах масової інформації, на різноманітних рекламних носіях.

Спільна робота з усією родиною базується на використанні методів сімейної терапії, які слугують налагодженню внутрішньосімейних відносин. Однією із ефективних форм сімейної терапії є спільне обговорення проблем і конфліктів (сімейні конференції), які сприяють налагодженню контактів між членами родини, виявленню найбільш розповсюджених, але неконструктивних моделей взаємостосунків, які часто стають джерелом конфлікту. Аналіз хибної поведінки за участі всіх членів сім'ї дає можливість оприлюднити помилки внутрішньосімейного спілкування, спільно знайти альтернативні засоби, замінити неконструктивні прояви конструктивними [4].

У роботі з усією родиною важливо цілеспрямовано починати з тих проблем, від яких вона страждає у першу чергу (або такими вони вважаються оточенням), і домогтися усвідомлення основних причин, що стали причиною проблем.

У результаті всі члени сім'ї усвідомлюють свої помилки в повсякденному сімейному житті, навчаються конструктивним формам спілкування, приходять до визначення головної проблеми сім'ї і шляхів її подолання. Ці результати підвищують самооцінку кожного члена сім'ї.

Групова робота доцільна тоді, коли ситуація в родині характеризується соціальною ізоляцією (що виникає досить часто), і від того в сім'ї панує низька самооцінка її членів, острах неприйняття суспільством. У ході групової роботи з іншими сім'ями окремі члени здобувають досвід налагодження контактів і спілкування з іншими людьми. У такий спосіб можна боротися із соціальною ізоляцією.

На практиці, в межах співпраці з місцевими державними і громадськими організаціями соціального спрямування здійснюються такі види групової роботи,

як, наприклад, жіноче свято або дитячі свята. Пропонуються також заняття в невеликих групах. До видів робіт, що виходять за межі родини, відносяться також організація канікул, дозвілля, інші спільні заходи для всієї родини.

Ефективною формою групової роботи є групи взаємодопомоги сімей, які мають спільні соціальні проблеми. На своїх засіданнях сім'ї діляться набутим досвідом подолання проблем і криз, навчають один одного за принципом «рівний – рівному». У результаті групової роботи членів різних родин, сім'ї отримують досвід подолання проблемних ситуацій, установлення соціальних контактів.

Робота з дітьми із сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, є як індивідуальною, так і груповою. Діти беруть участь у сімейних конференціях. З метою організації змістовного дозвілля, підтримки талантів молоді, надбання позитивного досвіду організації дозвілля соціальні служби направляють дітей у гуртки та секції за інтересами за місцем проживання дітей.

Наведемо ряд прикладів технологій соціальної роботи із сім'єю.

Сімейна терапія. Її суть полягає в проведенні бесіди серед членів сім'ї або декількох сімей із подібними проблемами. Усвідомлення реальної сімейної проблеми має діагностико-терапевтичне значення, при якому виявлене й усвідомлене утруднення змушує членів сім'ї переглянути свою поведінку, допомагає перебороти бар'єр виняткової ситуації й виробити позитивне ставлення до проблеми, створює можливість позитивного її вирішення. Відповідно сімейна терапія містить і собі знаходження компромісу в культурно-значеннєвій сфері, корекцію соціально-психологічних стереотипів, що накопичилися, (поглядів на економічний добробут, різноманітних моделей сім'ї, на виховання дітей, на емоційні побутові, фінансові та інші взаємини), навчання навичкам неконфліктного спілкування.

Сімейна психопрофілактика. Її суть полягає в роботі й регулярному виконанні засобів розрядки психічних напруг, що виникають у сім'ї. Тут основне навантаження лягає на подружжя, але допомога сімейного соціального працівника їй необхідна. Між ним і подружжям (за обопільною згодою подружжя) може бути укладений договір (без офіційної реєстрації й у довільній формі) про те, у якій формі подружжя готове піти назустріч одне одному, щоб ліквідувати конфлікт сім'ї. У разі потреби соціальний працівник удається до допомоги спеціалістів (сексолога, нарколога, психолога й інших).

У практиці сімейної психопрофілактики існує ряд багатосторонніх методик, які добре себе зарекомендували. Однією з таких методик є побутова генограма сім'ї. Генограма – це схема сімейної історії, утворена за визначеними правилами і що відображає взаємини в поколіннях прародичів, батьків і в самій сім'ї. Процес побудови генограми володіє рядом значних переваг у вирішенні завдань сімейної психопрофілактики: він достатньо захоплюючий і задовольняє одну з глибоких потреб людей у знанні своїх коренів; у ході нього члени сім'ї, що могли не спілкуватися практич-

но довгий час, утягуються в єдину діяльність; підсумкова картина тут має значну інформативність генетичного, онтогенетичного або придбаного характеру.

Для того, щоб потенційно сім'ї у складних життєвих обставинах не стали внаслідок зниження власного соціального потенціалу і функціональної спроможності сім'ями у складних життєвих обставинах, використовують певні методи роботи, відповідно до типу таких сімей [5]:

1. Методи соціально-педагогічної роботи з багатодітною сім'єю: інформування, переконання, консультації, приклад, перенавчання, заохочення.

2. Методи соціально-педагогічної роботи з малодітною сім'єю: переконання, навіювання, реконструкція характеру, створення і аналіз педагогічних ситуацій, переключення, консультування, заохочення, вправи.

3. Методи соціально-педагогічної роботи з молодю сім'єю: інформування, консультування, переконання, приклад, представництво, заохочення, вправи.

4. Методи соціально-педагогічної роботи з неповною сім'єю: інформування, консультування, переконання, навіювання, приклад, представництво, перенавчання, вправи, реконструкція характеру, педагогічні ситуації, тощо.

5. Методи соціально-педагогічної роботи з первинною сім'єю: інформування, переконання, приклад, вправи.

6. Методи соціально-педагогічної роботи з вторинною сім'єю: консультації, переконання, навіювання, контракт, приклад, вправи, реконструкція характеру, педагогічні ситуації, переключення.

7. Методи соціально-педагогічної роботи з позашлюбною сім'єю: контракт, приклад, консультації, переконання, вимоги, соціальна реклама, реконструкція характеру.

8. Методи соціально-педагогічної роботи з міжнаціональною сім'єю: переконання, вимоги, просвіта, реконструкція характеру, «вибух», переключення, перенавчання.

9. Методи соціально-педагогічної роботи з дистантною сім'єю: консультування, переконання, приклад, контракт, вправи, реконструкція, переключення.

10. Методи соціально-педагогічної роботи з складною сім'єю: переконання, вимоги, просвіта, реконструкція характеру, приклад, переключення, інформування.

11. Методи соціально-педагогічної роботи з вторинним шлюбом: переконання, вимоги, інформування, приклад, вправи.

12. Методи соціально-педагогічної роботи з різнорідною сім'єю: приклад, консультування, переконання, вимоги, навіювання, педагогічні ситуації, вимоги, реконструкція характеру, «вибух», переключення, перенавчання.

13. Методи соціально-педагогічної роботи з опікунською сім'єю: перенавчання, інформування, консультації, приклад, представництво, переконання, вимоги, соціальна реклама.

14. Методи соціально-педагогічної роботи з сім'ями, де є засуджені батьки, старші брати: інформування, консультації, вимоги, аналіз конкретних

ситуацій, реконструкція характеру, переконання, навіювання, переключення.

Для отримання інформації про сім'ю соціальний працівник застосовує психодіагностичні методики. Проводячи діагностування за наступними напрямками:

по-перше, власне проблемного стану дитини, який нерідко зумовлений порушенням емоційно - вольовою та особистісної сфер. Для цього можна використовувати наступні методики: для з'ясування емоційного стану (САН, методики оцінки настрою, тривоги, шкала депресії, кольоровий тест Люшера), для виявлення проблем в особистісній сфері (опитувальник Дж. Кеттла, ПДО О. Лічко, тест Т. Лірі), для з'ясування характеру спілкування і між особистісних стосунків (методика Р. Жилия малюнок сім'ї, тест Неіснуюча тваринка, методика Незакінчені речення), та багато інших методик на розсуд соціального працівника, які будуть доречними в конкретній ситуації ;

по-друге, діагностика стосунків батьків з дітьми та з'ясування типу виховання в сім'ї. Існують безліч анкет та опитувальників такого плану. Дані анкети мають бути не великі за обсягом, але достатньо інформативними. Більш детальні опитувальники, наприклад АВС Е. Ейдемільера, краще використати вже під час індивідуальної роботи з сім'єю. Бесіда з дитиною під час діагностики є обов'язковою.

по-третє, зясується на якій стадії життєвого циклу перебуває сім'я, у цьому допоможе бесіди соціального працівника з родиною (клієнтом), у процесі якої важливо з'ясувати як давно виникла проблема, що відбувалася в сім'ї в той час (наприклад, народження другої дитини, розлучення батьків тощо).

Часто діти самі, при довірливих стосунках, розповідають про сімейні труднощі з власного погляду. Потрібна інформація може бути отримана із інших джерел, а саме від вчителів, шкільних лікарів, органів опіки і піклування, органів внутрішніх справ, соціальних служб тощо.

Отже, соціально-педагогічні технології є формою узагальнених і систематизованих знань, досвіду, вмінь і практики, це певний алгоритм роботи суб'єктів соціально-педагогічної діяльності. Робота спрямована на краще усвідомлення власних вчинків і дій, прихованих мотивів, допомагає батькам об'єктивно проаналізувати ситуацію, що склалася, відновити виховний потенціал. Технології, які є в арсеналі соціального працівника – різноманітні, але він повинен індивідуально і ретельно скласти програму допомоги сім'ї. Адже головний принцип: Не зашкодь! При наданні допомоги сім'ї у складних життєвих обставинах, використовується спеціалізовані методи і методики збору інформації про існуючу ситуацію у сім'ї. Існує цілий комплекс методів, які використовуються у роботі з сім'єю, покращуючи її ефективність, проте вони індивідуальні для кожної сім'ї, адже причини неблагополуччя різні.

У поліпшенні становища сімей в Україні зростає внесок системи соціальних служб у регіонах. Різноманітні служби здійснюють соціальну підтримку різних категорій сімей. Одним із напрямів роботи із молодю сім'єю є робота щодо стабілізації сімейних стосунків. Вона передбачає надання різних форм до-

помоги молодим родинам і питань раціонального вирішення сімейних проблем, профілактики сімейних конфліктів. Проблеми та конфлікти молодих сімей пов'язані передусім із вихованням дитини, з низькою обізнаністю молодих батьків, щодо особливостей розвитку. Тому просвітницькій роботі з сім'ями приділяється особлива увага. В усіх областях є розгалужена мережа служб, які надають консультативну допомогу. Це консультативні пункти, кабінети, інші консультативні служби, в тому числі і виїзні, центри Родинний дім. Центри соціальних служб для молоді працюють з молодими батьками з питань належного виховання дітей, батьківської культури, сімейного спілкування, організують курси і школи молодих матерів. Форми просвітницької роботи батьками різноманітні: лекції, семінари, диспути, практичні заняття, консультації; видання і розповсюдження брошур, буклетів, методичних посібників, інформаційних матеріалів; тренінги; тематичні передачі на радіо, телебаченні; рольові ігри. круглі столи і фахівцями тощо. Сім'ї мають можливість отримати консультацію терміново, звертаючись до постійно діючих телефонів довіри. Застосовуються й нові форми роботи з сім'ями, такі, як реколекції (духовні бесіди) для молодих сімей.

Ефективною формою роботи з молодими сім'ями щодо стабілізації сімейних стосунків є клуби молоді сім'ї, які діють на засадах демократичності, довірливої атмосфери, партнерства. Така форма роботи сприяє розвитку ініціативи, дозволяє застосовувати індивідуальний підхід до кожної молоді родини. Своєрідною специфікою організації сімейного дозвілля є комплексне задоволення інтересів як батьків, так і дітей із застосуванням різних розважально-ігрових заходів, використанням різноманітних тестів і вікторин.

Культурно-масові заходи в роботі центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді є не лише раціональна форма організації дозвілля молоді сім'ї, а й пізнавальних інтересів її членів, обмін досвідом сімейною виховання. І реалізуються вони за такими формами і методами, як наприклад, тиждень планування сім'ї, святкування міжнародної дня сім'ї, календарних, православних, релігійних свят, обласні конкурси молодих сімей тощо.

Центрами соціальних служб для молоді на всіх рівнях реалізуються програми соціальної підтримки багатодітних, неповних, кризових сімей, надаються юридичні та психологічні консультації, організовується змістовне дозвілля та оздоровлення дітей. Для визначення напрямів роботи з категоріями сімей проводилися огляди умов проживання, виховання дітей, результатами яких надається матеріальна і гуманітарна допомога та організуються благодійні акції [6].

Кожна родина має свою специфіку, тому потребує індивідуального підходу, але базові етапи роботи з родиною можна виділити наступні:

1 етап: соціальний супровід розпочинається на підставі результатів соціального інспектування та інформації, що підтверджує наявність складної життєвої обставини.

2 етап: на початку здійснення соціально-психологічного супроводу соціальний працівник відвідує

сім'ю або особу з метою комплексного обстеження та здійснення оцінки потреб сім'ї або особи. Під час комплексного обстеження соціальний працівник вивчає:

- стан здоров'я, умови розвитку та виховання дитини та ставлення до неї;
- думки членів сім'ї або особи про проблеми і потреби, шляхи їх подолання;
- матеріальні, соціальні та інші можливості щодо подолання складних життєвих обставин.

3 етап: знайомство з членами родини і її оточенням, бесіда з дітьми, оцінка їхніх умов життя ;

Вже з першого відвідування родини соціальний працівник побачить, які взаємини переважають між її членами, який в родині психологічний клімат, як він впливає на розвиток дитини. При кожному наступному відвідуванні родини він повинен заздалегідь визначити конкретні цілі і завдання, пов'язані з особливостями розвитку і виховання дитини, з типом родини.

4 етап: вивчення причин складних обставин в родині, її особливостей, її цілей, ціннісних орієнтацій;

5 етап: за результатом комплексного обстеження сім'ї особи оформлюється облікова картка сім'ї або особи, яка перебуває під соціально-психологічним супроводом.

6 етап: складання індивідуального плану роботи з родиною.

Цілеспрямоване й чітке планування допомагає соціальному працівнику уникнути багатьох помилок та негативних явищ в роботі. Обґрунтований план дозволяє намітити загальні перспективи й конкретні шляхи вирішення поставлених виховних завдань. Як показує практика, до плану нерідко ставляться лише як до адміністративної вимоги і процес планування обмежується лише написанням плану. При такому підході план має формальний характер та не може бути орієнтиром у діяльності. Тому до планування потрібно ставитися як до важливої складової соціально-психологічного супроводу від якої залежить ефективність та результативність запланованої роботи.

7 етап: координаційна діяльність з усіма зацікавленими організаціями (освітніми, дошкільними установами, цент у справах сім'ї та молоді, службою у справах дітей, кримінальною міліцією у справах неповнолітніх.)

8 етап: здійснюються поточні і контрольні відвідування родини;

9 етап: висновки про результати роботи з родиною.

На цьому етапі соціальний працівник закінчує супровід, але продовжує вести спостереження за родиною. Працюючи з родиною, соціальний працівник виступає в трьох основних ролях: радник – інформує родину про важливість і можливість взаємодії батьків і дітей у родині; розповідає про розвиток дитини; дає педагогічні поради щодо виховання дітей. Консультант – консультує з питань сімейного законодавства; міжособистісної взаємодії в родині; інформує про існуючі методи виховання, орієнтовані на конкретну родину; роз'яснює батькам способи створення умов, необхідних для нормального розвитку і виховання дитини в родині. Захисник – захищає права дитини у

випадку, коли доводиться зіштовхуватися з повною деградацією особистості батьків (алкоголізм, наркоманія, жорстоке ставлення до дітей).

Отже, сучасна практика соціального супроводу має в своєму складі ряд принципів, методик та технологій. Соціальний супровід може мати індивідуальний, груповий та колективний характер, містить такі основні технології як: сімейна терапія, сімейна психопрофілактика, генограма, сімейне консультування. Центри соціальних служб для молоді працюють з молодими батьками з питань належної виховання дітей, батьківської культури, сімейного спілкування, організують курси і школи молодих матерів. Форми просвітницької роботи батьками різнобічні: лекції, семінари, диспути, практичні заняття, консультації;

видання і розповсюдження брошур, буклетів, методичних посібників, інформаційних матеріалів; тренінги; тематичні передачі на радіо, телебаченні; рольові ігри. круглі столи і фахівцями і т. д. але незважаючи на це соціальний супровід сімей, які опинилися в складних життєвих обставинах, потребує постійного вдосконалення та шукає шляхи до нього.

Соціальний працівник повнен прагнути по можливості, запобігти проблемі, вчасно виявити й усунути причини, що її породжують, забезпечити превентивну профілактику різного роду негативних явищ. Об'єктом впливу соціального працівника можуть бути і дитина в родині, і дорослі члени родини, і сама родина в цілому як колектив.

Список використаних джерел

1. Впровадження програми надання соціальних послуг сім'ям з дітьми раннього та дошкільного віку, які опинилися у складних життєвих обставинах : [Методичні рекомендації]. – К. : «Р.К.Майстер-принт», 2008. – 196 с.
2. Иванцова А. О работе с проблемными семьями / А. Иванцова // Прикладная психология. – № 5. – 2000. – С. 6–10.
3. Комарова Н. М., Пеша І. В. Методичні рекомендації для соціальних працівників, державних службовців щодо розвитку сімейних форм виховання. – К. : Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2006. – 92 с.
4. Трубавіна І. М. Соціальний супровід неблагополучної сім'ї. Науково-методичні матеріали. – К. : ДЦССМ, 2003. – 86 с.
5. Технології створення та функціонування прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу. Збірн. метод. мат-лів / [Авт. кол. Г. М. Бевз, А. Й. Капська, Н. М. Комарова та ін.]. Державний ін-т проблем сім'ї та молоді, 2003. – 188 с.
6. Як організувати своє життя: побутові проблеми (Випускнику школи-інтернату для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування) / І. В. Пеша, Ж. В. Петрович та ін. – К. : УІСД, 2000. – 87 с.

Т. Б. Костева,

канд. пед. наук, доцент кафедри соціальної роботи, управління і педагогіки,
ЧНУ ім. П. Могили, г. Николаев, Україна

ПРАКТИЧЕСКИЙ ОПЫТ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ СОЦИАЛЬНОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ СЕМЕЙ, ОКАЗАВШИХСЯ В СЛОЖНЫХ ЖИЗНЕННЫХ СИТУАЦИЯХ

В данной статье анализируется современная практика социального сопровождения, раскрываются ряд принципов, методик и технологий (семейная терапия, семейная психопрофилактика, генограмма, семейное консультирование). Охарактеризовується комплекс спеціалізованих послуг при здійсненні соціального супроводу сімей, які опинилися в складних життєвих ситуаціях – інформаційні, психологічні, соціально-психологічні, соціально-медичні, юридичні, соціально-медичні.

Ключевые слова: неблагополучные семьи; социальное сопровождение; технологии социальной работы; семья, оказавшаяся в сложных жизненных обстоятельствах; социальный работник; технологии социальной работы.

T. V. Kostyeva,

PhD in Pedagogic sciences, Associate Professor of the Department of Social Work, Management and Pedagogy,
Petro Mohyla Black Sea State University, Mykolayiv, Ukraine

PRACTICAL EXPERIENCE IN IMPLEMENTING SOCIAL SUPPORT FOR FAMILIES IN DIFFICULT LIFE SITUATIONS

This article analyses the modern practice of social support, revealed a number of principles, techniques, and technologies (family therapy, family psycho-prophylaxis, genogram, family counseling). Range of specialized services in the implementation of social support for families in difficult

life situations – informational, psychological, socio-psychological, socio-medical, legal, social and medical.

Key words: dysfunctional family; social support; social work; families in difficult life circumstances; social worker; technology of social work.

Рецензенти: *Мещанінов О. П.*, д-р пед. наук, професор;
Букач М. М. д-р пед. наук, професор.

© Костєва Т. Б., 2017

Дата надходження статті до редколегії 23.02.2017